

El Mercader de Venècia, de Michael Radford

La gegantina ombra de Shylock-Al Pacino

És cosa sabuda que el Cinema anglosaxó té una especial volença a popularitzar, o almenys en tractar de posar a l'abast del gran públic, l'obra teatral de Shakespeare. Els intents d'ençà dels esforços de Lawrence Olivier, allà pels anys 50, i fins i tot molt abans, se succeeixen amb millor o pitjor fortuna (hi ha unes primeres versions de *Hamlet* en els inicis del cinema, en el mateix 1900, i també en 1907, 1910 i 1920). No cal esmentar igualment els films d'Orson Welles, de Roman Polanski, etc., dedicats en general a les tragèdies dites "històriques". Ara i després de les darreres entregues de Kenneth Branagh, amb noves versions de les peces sobre personatges reials, ens ha arribat *El Mercader de Venècia* (2004), de Michael Radford i sobretot, de l'actor Al Pacino, perquè, a la vista del seu treball interpretatiu, es pot dir sense exagerar que l'obra és pràcticament seva.

Ningú a hores d'ara s'ha posat d'acord, em refereixo als estudiosos shakespeareans, en definir què és exactament el *Mercader de Venècia*. És una comèdia? És un drama? Si s'atén la història del jueu Shylock, en efecte, és un drama. Shylock pateix molt i acaba molt malament, consumit pel fracàs i per les conseqüències de la seva cruel revenja, feliçment impedita, és clar. Però si ens fixem en la història que protagonitza la rica, màgica i misteriosa Portia, (personatge d'una insòlita llibertat essent muller del segle XVI) aleshores hem de convenir que només a través de la comèdia s'entén la tan desbaratada aventura que fa viure als seus reials pretendents.

I el fet és que en la l'obra original les dues històries, la del jueu Shylock i la de l'atraient Portia, estan entrelaçades, es combinen i és impossible prescindir-ne de cap. És cert que durant molt d'anys el teatre clàssic anglès resolva la qüestió precisament prescindint del cinquè acte de l'obra original, aquell que passa a la casa de Portia, abandonat Shylock (en l'acte precedent) a la seva trista sort, i dedicats els enamorats a solucionar el problema dels anells, penyores d'amor desconsideradament entregades al jove doctor en lleis i al seu ajudant, que com tothom sap, excepte els implicats, que no són altres que la mateixa Portia i la seva serventa.

Però aquesta solució, que accentuava els aspectes dramàtics de l'obra fins a definir-la, a més de suposar una amputació més bé tergiversadora, feia recaure tot el pes del desenllaç en el "merescut" càstig del jueu, de manera que comprometia el conjunt de la representació amb l'antisemitisme evident, sense possibilitat d'escapatòria. El *Mercader de Venècia*, d'aquesta manera entès, es convertia aleshores en un clar al·legat antisemita, malgrat els esforços de Shylock per fer-se simplement humà en el seu cèlebre monòleg, previ, per cert, al desencadenament del drama, i malgrat també, tal vegada, els esforços de l'autor, és a dir, del mateix Shakespeare, que, en el citat monòleg, hauria tractat amb comprensió el món jueu, perquè la seva intenció darrera seria la de carregar-se la usura, una pràctica mercantil a la qual s'hi dedicaven tant jueus com cristians. Sigui com sigui, el fet és que fer recaure la història sobre la malignitat i

càstig de Shylock, és convertir-la en un drama en perjudici de la singular comèdia amorosa que ben cert també és.

I just això, decantar-la cap el drama, sembla que voluntàriament o involuntàriament ha fet Michael Radford, o almenys així li ha sortit, com vulgarment es diu. Radford s'ha entossudit en seguir les passes del jueu Shylock fins més enllà del singular judici en el qual d'acusador, per mor de la lliura de carn que vol extreure del cos del trist Antonio, passa a ser acusat i a més condemnat a la insofrible pena de pèrdua de bens. I, a la vegada, Radford ha deixat que la força dramàtica d'aquesta part impregnés la vessant de comèdia amorosa que indubtablement també té l'obra, de manera que el triomf final de les tres parelles d'amants apareix escassament joïós, perquè a ulls de l'espectador d'avui es recolza sobre la trista pell del jueu, tot i que sigui en càstig a la seva evident dolentia.

Perquè si un segueix l'obra teatral o la versió cinematogràfica passa a passa, escena a escena, prest se n'adonarà que el jueu Shylock no només és per si mateix, més ben dit, pels seus actes, el dolent de la "pel·lícula", sinó que ho és també per les característiques que li atorguen la resta de personatges, començant per la seva pròpia filla, que l'abandona, el deixa pràcticament sense un cèntim a casa, el posa a parir ("Aquesta casa és un infern?", li diu al criat poc abans de despenjar-se per la finestra responent a la crida del seu amant), i obté, a més, en el repartiment final, allò que resta dels béns del pare. Tot sense una mica de remordiment. De la seva banda, Bassanio, el responsable únic de les angoixes d'Antonio, perquè el condueix a Shylock per tal obtenir el préstec de diners, considera al jueu "una ànima abjecta?". I Lancelot, criat de Shylock, l'abandona perquè el mata de fam. I els greuges d'antisemitisme els ha pa-

tit Shylock del mateix Antonio que, en més d'una ocasió, l'ha escopit sense motiu aparent. O sigui, que Shakespeare arrodoneix amb tot quant personatge té contacte o coneix a Shylock, les seves característiques menyspreables.

Importa aquest comentari perquè és Michael Radford mateix, qui firma també el guió en el qual ha respectat punt per punt les successives opinions que els personatges donen de Shylock fins completar la imatge de monstre. Vull dir que Radford no fa cap esforç per acostar-se al personatge amb altres ulls que no siguin els d'un Shakespeare tradicional, de primera lectura. La humanitat del personatge és un esforç i un treball que deixa que faci, i ho fa de manera admirable, l'actor Al Pacino, en una insuperable interpretació plena de

Ningú a hores d'ara s'ha posat d'acord, em refereixo als estudiosos shakesperians, en definir que és exactament el Mercader de Venècia. És una comèdia? És un drama? Si s'atén la història del jueu Shylock, en efecte, és un drama. Shylock pateix molt i acaba molt malament, consumit pel fracàs i per les conseqüències de la seva cruel revenja, feliçment impedita, és clar

matisos, un vell Shylock, enfadat fins el cabreig, entossudit fins a l'estupidesa, astut fins a la malícia, orgullós fins a la monstrositat, però també, angoixat i humiliat, patint i rebel·lant-se, en definitiva, un ésser humà molt lluny del clixé o del tòpic.

Si es prescindeix d'Al Pacino, aleshores aquesta versió es queda en una mena de pas de models amb ric i imaginatiu vestuari d'època, també en una ambientació històrica només correcta i amb imatges més aviat convencionals. Fora d'això, el fracàs és notable a l'hora de mostrar la part festiva de la complexa història imaginada per Shakespeare, de manera que les endevinalles de cofres i prínceps pretendents, l'ambigüitat del masculí/femení de Portia, el joc dels anells, la fantasia de la casa de Belmont, resten irremeiablement influïts per l'ombra del drama de Shylock. Radford ni tan sols canvia el ritme pausat, ni tracta de posar passió a la història dels embulls amorosos, avui poc versemblants si no van acompanyats d'un clima d'erotisme i de divertit esplai. Tampoc resulta convincent la seva aportació que fa de l'amistat, certament poc usual, entre Antonio i Bassanio, un tema d'homosexualitat suggerida.

En definitiva, poc aporta aquesta versió que no sigui l'oportunitat d'assistir al desplegament del geni d'un gran actor. 🎬